

ΠΕΜΠΤΗ 3 ΙΟΥΝΙΟΥ 2004
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

Διδαγμένο κείμενο

Θουκυδίδη Περικλέους Ἐπιτάφιος (42)

«Δι' ὃ δὴ καὶ ἐμήκυνα τὰ περὶ τῆς πόλεως, διδασκαλίαν τε ποιούμενος μὴ περὶ ἴσου ἡμῖν εἶναι τὸν ἀγῶνα καὶ οἷς τῶνδε μὴδὲν ὑπάρχει ὁμοίως, καὶ τὴν εὐλογίαν ἅμα ἐφ' οἷς νῦν λέγω φανεράν σημείοις καθιστάς. καὶ εἴρηται αὐτῆς τὰ μέγιστα· ἃ γὰρ τὴν πόλιν ὕμνησα, αἱ τῶνδε καὶ τῶν τοιῶνδε ἀρεταὶ ἐκόσμησαν, καὶ οὐκ ἂν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἰσόρροπος ὥσπερ τῶνδε ὁ λόγος τῶν ἔργων φανείη. δοκεῖ δέ μοι δηλοῦν ἀνδρὸς ἀρετὴν πρώτη τε μηνύουσα καὶ τελευταία βεβαιούσα ἢ νῦν τῶνδε καταστροφή. καὶ γὰρ τοῖς τᾶλλα χεῖροσι δίκαιον τὴν ἐς τοὺς πολέμους ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνδραγαθίαν προτίθεσθαι· ἀγαθῷ γὰρ κακὸν ἀφανίσαντες κοινῶς μᾶλλον ὠφέλησαν ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἐβλάψαν. τῶνδε δὲ οὔτε πλούτου τις τὴν ἔτι ἀπόλαυσιν προτιμήσας ἐμαλακίσθη οὔτε πενίας ἐλπίδι, ὥς κἂν ἔτι διαφυγὼν αὐτὴν πλουτήσκειν, ἀναβολὴν τοῦ δεινοῦ ἐποιήσατο. τὴν δὲ τῶν ἐναντίων τιμωρίαν ποθεινοτέραν αὐτῶν λαβόντες καὶ κινδύνων ἅμα τόνδε κάλλιστον νομίσαντες ἐβουλήθησαν μετ' αὐτοῦ τοὺς μὲν τιμωρεῖσθαι, τῶν δὲ ἐφίεσθαι, ἐλπίδι μὲν τὸ ἀφανὲς τοῦ κατορθώσειν ἐπιτρέψαντες, ἔργῳ δὲ περὶ τοῦ ἤδη ὀρωμένου σφίσιν αὐτοῖς ἀξιοῦντες πεποιθέναι».

A. Από το κείμενο που σας δίνεται να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα:

«Δι' ὃ δὴ καὶ ἐμήκυνα ...καταστροφή».

Μονάδες 10

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

B1. «καὶ εἴρηται αὐτῆς τὰ μέγιστα»

Σε τι ακριβῶς συνίσταται ἡ ἀπόκλιση τοῦ Ἐπιταφίου λόγου τοῦ Περικλή ἀπὸ ἑνὸς τυπικοῦ ἐπιτάφιο τῆς ἐποχῆς του;

Μονάδες 10

B2. «Λόγοι-ἔργα»: Να σχολιάσετε τὴ σχέση «λόγων- ἐργων», τὴν ὁποία διατυπώνει στο κείμενο ὁ Περικλής.

Μονάδες 10

B3. «Πλοῦτος-πενία». Πῶς συλλαμβάνει ὁ Περικλής τὴ σχέση ἀνθρώπων καὶ πλούτου, στὴν περίπτωση τῶν πεσόντων, στο ἀπόσπασμα «τῶνδε δὲ ... ἐποιήσατο»,

καὶ με ποια στοιχεῖα τὴ συμπληρώνει στο ἀπὸ μετάφραση ἀπόσπασμα τοῦ κεφαλαίου 43 (που παρατίθεται παρακάτω), γιὰ τὴν περίπτωση τῶν ζωντανῶν;

Μονάδες 10

Θουκυδίδη Περικλέους Ἐπιτάφιος (43)

[...] Εσείς λοιπόν να έχετε αυτούς εδώ πρότυπα και να θεωρήσετε θεμέλιο της ευτυχίας την ελευθερία και θεμέλιο της ελευθερίας τη δυνατή ψυχή· κι έτσι μη δειλιάζετε μπροστά στους κινδύνους της μάχης. Γιατί δεν έχουν σοβαρότερο λόγο ν' αψηφούν το θάνατο οι απόκληροι της ζωής, που δεν έχουν να ελπίζουν καλύτερες μέρες, αλλά εκείνοι που, στη ζωή που τους απομένει, υπάρχει φόβος να μεταβληθεί ριζικά η καλή τύχη τους· αυτοί, αν κάπου σκοντάψουν, έχουν να χάσουν περισσότερα από κάθε άλλον. Γιατί, για έναν άντρα με υψηλό φρόνημα, είναι πιο πικρή η εξαθλίωση που φέρνει η δειλία παρά ο θάνατος που έρχεται χωρίς να τον νιώσει, σε στιγμή έξαρσης της δύναμής του και της κοινής ελπίδας.

B4. Ποιες οι διαφορές ανάμεσα στον Επιτάφιο του Περικλή και στις υπόλοιπες δημηγορίες του Θουκυδίδη;

Μονάδες 10

B5. Να γράψετε στο τετράδιό σας ποιες από τις λέξεις του πρωτοτύπου κειμένου είναι ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω λέξεις:

αδίδακτος, ρήτορας, ευκοσμία, εμπρόθετος, φασματικός, ατελεύτητος, λεξιπενία, φυγόδικος, λήμμα, νόμισμα.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Ξενοφώντος Απομνημονεύματα Α,6,14

(14) Ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτός, ὦ Ἀντιφῶν, ὥσπερ ἄλλος τις ἢ ἵππῳ ἀγαθῷ ἢ κυνὶ ἢ ὄρνιθι ἥδεται, οὕτω καὶ ἔτι μᾶλλον ἡδομαι φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἐάν τι ἔχω ἀγαθόν, διδάσκω, καὶ ἄλλοις συνίστημι παρ' ὧν ἂν ἡγῶμαι ὠφελήσεσθαι τι αὐτοὺς εἰς ἀρετὴν· καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες, ἀνελίπτων κοινῇ σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, καὶ ἂν τι ὀρῶμεν ἀγαθόν, ἐκλεγόμεθα· καὶ μέγα νομίζομεν κέρδος, ἐὰν ἀλλήλοις φίλοι γινώμεθα. Ἐμοὶ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούοντι ἐδόκει αὐτός τε μακάριος εἶναι καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ καλοκαγαθίαν ἄγειν.

ἀνελίπτων=ξετυλίγοντας (το βιβλίο που είχε μορφή κυλίνδρου).

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

Γ2.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ὀρῶμεν : το ίδιο πρόσωπο στην ίδια έγκλιση και φωνή του αορίστου β'

γινώμεθα : το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής αορίστου β'

ὠφελήσεσθαι : το απαρέμφατο παρακειμένου ενεργητικής φωνής

συνίστημι : το δεύτερο ενικό πρόσωπο οριστικής αορίστου της ίδιας φωνής και τη γενική ενικού αρσενικού γένους της μετοχής ενεστώτα της ίδιας φωνής.

Μονάδες 5

Γ2.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου :

ὄρνιθι : την αιτιατική ενικού

τι : τη δοτική πληθυντικού του ίδιου γένους

σοφῶν : την αιτιατική πληθυντικού θηλυκού γένους

μέγα : τα παραθετικά επιθέτου στο γένος, τον αριθμό και την πτώση που βρίσκεται

ταῦτα : τη γενική πληθυντικού θηλυκού γένους.

Μονάδες 5

Γ3.α. «**ἂν τι ὀρῶμεν ἀγαθόν, ἐκλεγόμεθα**».

Να αναγνωρίσετε τον υποθετικό λόγο και να τον μετατρέψετε σε υποθετικό λόγο του μη πραγματικού.

Μονάδες 4

Γ3.β. Να αναγνωρίσετε συντακτικά τα παρακάτω: **φίλοις, εἰς ἀρετὴν, ἀλλήλοις, φίλοι, ἀκούοντι, εἶναι**.

Μονάδες 6

Απαντήσεις θεμάτων

Διδαγμένο κείμενο

Θουκυδίδη Περικλέους Ἐπιτάφιος (42)

A. Μετάφραση:

Γι' αυτό ακριβώς και μίλησα διεξοδικά για την πόλη, επειδή θέλησα να κάνω κατανοητό ότι δεν αγωνιζόμαστε για πράγματα ίσης αξίας εμείς κι αυτοί, στους οποίους τίποτα απ' αυτά δεν υπάρχει όμοια (στον ίδιο βαθμό) και επειδή ταυτόχρονα ήθελα να κάνω τον έπαινο αυτών, για τους οποίους τώρα μιλάω, φανερό με αποδείξεις. Και έχει ειπωθεί το μεγαλύτερο μέρος του επαίνου· γιατί με όσα ύμνησα την πόλη, τα ανδραγαθήματα αυτών εδώ και των ομοίων τους τη στόλισαν, και για λίγους από τους Έλληνες, όπως ακριβώς γι' αυτούς εδώ θα μπορούσε να αποδειχτεί ο λόγος ισάξιος με τα έργα. (Και) μου φαίνεται ο τωρινός θάνατος αυτών εδώ ότι φανερώνει ανδραγαθία, είτε αποτελεί το πρώτο φάνερωμα είτε την τελική επισφράγιση της.

B1. Ο ρήτορας με το κεφάλαιο αυτό εισάγεται στο τμήμα εκείνο του Επιταφίου λόγου που ονομάζεται παθοποιία και που μέσω του επαίνου των νεκρών έχει σκοπό να προκαλέσει τα συναισθήματα των ακροατών. Πρόκειται για ένα τυπικά αναγκαίο τμήμα των Επιταφίων λόγων, οι οποίοι εξ ορισμού εκφωνούνταν για να τιμήσουν τους εκάστοτε νεκρούς των μαχών.

Εδώ ο ρήτορας συμμορφώνεται προς τις επιταγές της παράδοσης κυρίως όσον αφορά τη μορφή, διαφοροποιείται όμως στο περιεχόμενο. Μ' ένα ρητορικό τέχνασμα καί «εἰρηται ἄντης τα μέγιστα» παρακάμπτει τις κλασικές αναφορές στα

κατορθώματα των συγκεκριμένων νεκρών και συνδέει τον έπαινο τους με τον έπαινο της πόλης που έχει προηγηθεί. Ο ρήτορας, δηλαδή, νιώθει ότι έχει εκπληρώσει το χρέος του απέναντι στους νεκρούς αφού έχει εγκωμιάσει την πόλη, που με τους θεσμούς το πολίτευμα και τους τρόπους ζωής δημιούργησε και ανέδειξε το ηρωικό τους ήθος.

Στο κεφάλαιο αυτό δε μένει παρά να ολοκληρώσει τον έπαινο κυρίως με τη φράση "ἄ γάρ τήν πόλιν ὕμνησα ... ἐκόσμησαν", υπογραμμίζοντας την αμφίδρομη επίδραση ανάμεσα στο μεγαλείο της πόλης και τον ηρωισμό των νεκρών: όπως ο ηρωϊσμός των νεκρών στηρίχτηκε στο μεγαλείο της πόλης, έτσι και το μεγαλείο αυτό πηγάζει από τα ηρωϊκά κατορθώματα τους.

Επομένως ο ρήτορας τονίζοντας αφενός τη σχέση πόλης -πολίτη δίνει το προσωπικό του στίγμα στο εγκώμιο των νεκρών, αφετέρου με τη γενικόλογη έστω αναφορά στους νεκρούς του 431 π.Χ. συμπλέει με τους παραδοσιακούς τρόπους σύνταξης επιταφίων λόγων.

B2. Η σχέση «λόγων – έργων» στο συγκεκριμένο κεφάλαιο εντοπίζεται στη φράση «οὐκ ἂν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἰσορροπος ὥσπερ τῶνδε ὁ λόγος τῶν ἔργων φανείη» Πρόκειται όχι για μια σχέση αντίθεσης, όπως συνέβη στο προοίμιο του λόγου (κεφ. 35), αλλά εναρμονισμού. Εδώ τα έργα αντιστοιχούν με τα πολεμικά κατορθώματα των νεκρών ενώ τα λόγια με τον έπαινο που τους απονέμεται. Οι προκείμενοι νεκροί λοιπόν αποτελούν την σπάνια εκείνη περίπτωση (οὐκ ἂν πολλοῖς) κατά την οποία οι επαίνοι -τα λόγια- ισορροπούν, βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία με τα πολεμικά κατορθώματα, τα έργα. Ενώ συνήθως οι επαίνοι είναι υπερβολικοί και μακριά από την ιστορική αλήθεια με αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνονται στα πραγματικά γεγονότα, για τους συγκεκριμένους νεκρούς ισχύει το αντίθετο. Έχουν επιδείξει τόσο σπουδαία έργα, ώστε να υπάρχει εξισορρόπηση με τους αντίστοιχους επαίνους.

B3. Στο κεφάλαιο αυτό ο πλούτος και η φτώχεια παρατίθενται μεν αντιθετικά αλλά κατέχουν κοινό ρόλο: λειτουργούν ως αντικίνητρα αυτοθυσίας. Τόσο ο πλούσιος όσο και ο φτωχός διστάζουν να ριχτούν με ευκολία στη μάχη. Ο μεν πλούσιος επειδή επιθυμεί να απολαμβάνει όσο γίνεται περισσότερο τα πλούτη αλλά και από φόβο μήπως χάσει τελείως την περιουσία του. Ο δε φτωχός, επειδή πάντα ζει με την ελπίδα ότι κάποτε θα γίνει πλούσιος. Επομένως, καθώς ο πόλεμος και η συμμετοχή σ'αυτόν στερούν τον πλούτο τόσο ως κεκτημένο αγαθό όσο και ως ελπίδα, είναι πιθανό και οι πλούσιοι και οι φτωχοί να δείξουν δειλία και να προσπαθήσουν να αναβάλουν τον κίνδυνο.

Στο κεφάλαιο 43 συναντούμε και πάλι το ζεύγος φτωχοί -πλούσιοι. Εδώ, όμως, ο ρήτορας φαίνεται να αντιφάσκει προς ό,τι προηγουμένως υποστήριξε. Τώρα μόνο ο πλούτος -ως πραγματικότητα- προβάλλεται ως αντικίνητρο αγωνιστικότητας, ενώ αντίθετα οι απόκληροι της ζωής, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και οι φτωχοί, παρουσιάζονται πιο ριψοκίνδυνοι, αφού δεν έχουν τίποτα ουσιαστικά να χάσουν πέρα από τη ζωή τους. Γίνεται εδώ ίσως μια προπάθεια του ρήτορα να στραφεί περισσότερο

προς τους εύπορους της εποχής του, οι οποίοι προφανώς θα είχαν διστακτική στάση απέναντι στον πόλεμο.

Συγκρίνοντας τις δύο απόψεις του ρήτορα, είναι φανερό πως η δεύτερη είναι περισσότερο ρεαλιστική. Πράγματι οι εύποροι είναι πιθανότερο να δείξουν δειλία την ώρα της μάχης ή ακόμα και να την αποφύγουν, προκειμένου να διατηρήσουν τα αγαθά τους αλλά και να συνεχίσουν να τα απολαμβάνουν. Αντίθετα, οι απόκληροι της ζωής, απογυμνωμένοι από κάθε ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο, ρίχνονται πιο πρόθυμα στη μάχη η οποία τουλάχιστον θα τους προσφέρει κλέος.

B4. Μια από τις 40 περίπου δημηγορίες του Θουκυδίδη είναι και ο Επιτάφιος. Δύο είναι οι διαφορές που μπορούμε να διαπιστώσουμε ανάμεσα σ' αυτόν και τις υπόλοιπες, μια εξωτερική και μια εσωτερική. Δηλαδή, ενώ οι άλλες ανήκουν στους συμβουλευτικούς, ο Επιτάφιος είναι λόγος επιδεικτικός. Και, ενώ οι άλλες δημηγορίες αποτελούν ένα είδος εισαγωγής και απαραίτητο συμπλήρωμα των γεγονότων που ιστορούνται, ο Επιτάφιος τόσο λίγη σχέση έχει με την ιστορική αφήγηση που τον πλαισιώνει, ώστε καθώς τον διαβάζουμε σχεδόν ξεχνάμε τον πόλεμο. **Τέλος, ως λόγος επιδεικτικός φυσικό είναι να μην έχει αντίλογο, πράγμα που ισχύει για τις υπόλοιπες δημηγορίες.** [Σχολ. βιβ. σελ. 12]

B5.

αδίδακτος	:	διδασκαλίαν
ρήτορας	:	εΐρηται
ευκοσμία	:	έκόσμησαν
εμπρόθετος	:	προτίθεσθαι
φασματικός	:	άφανές
ατελεύτητος	:	τελευταία
λεξιπενία	:	πενίας
φυγόδικος	:	διαφυγών
λήμμα	:	λαβόντες
νόμισμα	:	νομίσαντες

Γ. ΑΔΙΚΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ξενοφώντος Απομνημονεύματα Α,6,14

Γ.1. Κι εγώ, λοιπόν και (αυτός) ο ίδιος, Αντιφώντα, όπως ακριβώς κάποιος άλλος ευχαρισιέται είτε με ένα καλό άλογο είτε με ένα σκύλο είτε με κάποιο πτηνό, έτσι κι ακόμη περισσότερο ευχαρισιέμαι με ενάρετους φίλους, και αν έχω κάτι

καλό, το λέω, και με άλλους συναναστρέφομαι κοντά στους οποίους (ευρισκόμενος) ίσως θεωρώ ότι θα βοηθήσω σε κάτι με σκοπό την αρετή (ή ως προς την αρετή). Και τους θησαυρούς των από παλιά (παλαιότερων) σοφών ανδρών τους οποίους εκείνοι μας κληροδότησαν αφού (τους) κατέγραψαν σε βιβλία, ξετυλίγοντάς (τους) από κοινού με τους φίλους (τους) διηγούμαι λεπτομερώς, κι αν (τυχόν) εντοπίσουμε (δούμε) κάτι καλό, (το) συζητούμε· και θεωρούμε μεγάλο κέρδος, αν γινόμαστε μεταξύ μας φίλοι. Σ' εμένα τουλάχιστον καθώς τα άκουγα αυτά έδινε αυτός την εντύπωση ότι και μακάριος (ευτυχής) ήταν και ότι αυτούς που άκουγαν οδηγούσε στην αρετή.

Γ.2. α	όρῶμεν	:	ἰδωμεν
	γινώμεθα	:	γενοῦ
	ὠφελήσεσθαι	:	ὠφεληκέναι
	συνίστημι	:	συνέστησας, συνιστάντος
Γ.2.β.	ὄρνιθι	:	ὄρνιν
	τι	:	τισί(ν)
	σοφῶν	:	σοφάς
	μέγα	:	Συγκρ. : μείζον, Υπερθ. : μέγιστον
	ταῦτα	:	τούτων

Γ.3.α. ἄν...ἀγαθόν, ἐκλεγόμεθα :Υποθετικός λόγος που δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρόν και το μέλλον. Έχει υπόθεση ἄν και υποτακτική και απόδοση οριστική ενεστώτα.

• Το μη πραγματικό θα είναι :εἰ και οριστική ιστορικού χρόνου με απόδοση δυνητική οριστική . εἰ ἐωρῶμεν τί ἀγαθόν, ἄν ἐξελεγόμεθα

Γ.3.β.	φίλοις	:	Αντικείμενο στο ψυχικού πάθους ρήμα "ἡδομαι"
	εἰς ἀρετήν	:	Εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού ή της αναφοράς (Συντ. Τζαρτζάνου)
	ἀλλήλοις	:	Δοτική αντικειμενική από το "φίλοι"
	φίλοι	:	Κατηγορούμενο στο υποκείμενο (ἡμεῖς) του "γινώμεθα"
	ἀκούοντι	:	Χρονική επιρρηματική μετοχή που δηλώνει το σύγχρονο
	εἶναι	:	Αντικείμενο στο προσωπικό ρήμα "ἐδόκει"

